

Felelős szerkesztő megjegyzései

Kaptay György, az MTA levelező tagjának

„A hazai kutatók, tudományágak és kutatóhelyek nemzetközi láthatósága (2017 – 2019)”
közleményéhez

Tisztában vagyok azzal, hogy a Tisztelt Olvasók közül sokan szegeznék – avagy személyes találkozás során szegeznek – nekem a kérdést, hogy miért jelenik meg a címben említett közlemény éppen az Anyagvizsgálók Lapjában. A válaszom meglehetősen sokrétű lehet. Ígérem, nem fogom minden érveimet felsorolni! Néhányat azonban mindenképpen előhozok. Örömemre szolgál azonban az a tény, hogy a lap igen széles olvasói kört ölel fel. Kezdve a TDK dolgozatokat készítő felsőoktatás diákjaitól, a szakdolgozataikat, diplomamunkájukat készítő BSc és MSc diákokon át a gyakorló anyagvizsgálóktól a tudományos pályára készülő szakemberekig. Kaptay György egyik bevezető mondata így szól: „A magyar tudományos közegben fájó hiánycikk az évenkénti személyes tudományos megméréstetés és pláne az abból levont konzekvenciák.” (kiemelés tőlem). E tudományos közeg „felkent képviselői” a doktori iskolákat működtető egyetemek és a Magyar Tudományos Akadémia (MTA). Az előbbieknél PhD (és hasonló), az utóbbiaknál az MTA Doktora (DSc) fokozat adományozásával ismeri el a tudományos tevékenységet. Ez formálisan rendben is van. Az egyetemek egyik feladata a „tudás őrzése és bővítése” mellett, annak „átadása” is. Az MTA-nak pedig egyik feladata a honi tudás képviselője a tudományos élet „nemzetközi színpadán”. A PhD fokozat anomáliáival – különösen annak átmeneti (egyetemi doktori és PhD) periódusának generációs következményeivel – most ne foglalkozunk. Pedig bizonyára érdekes életpályákkal lehetne illusztrálni az „átminősítés” következményeit az egyes egyetemek, szakterületek „nemzetközi mércével mért” tudományos életében. Vegyük górcső alá az MTA tudományos minősítési rendszerét. A „kandidátusi fokozat” megszűnt, maradt egyedül a DSc fokozat, az „MTA doktora” címmel. A VI. Műszaki Tudományok Osztályának jelenleg 29 rendes, 6 levelező tagja és 222 DSc tagja van. Ahhoz, hogy valaki bekerüljön ebbe a 257 tagot számláló „klubba”, meg kell „ugrania” a selejtező szintet (azaz PhD fokozattal kell rendelkeznie) és értékelhető szerepet kell felmutatni a tudományos szakmai és közéletben egyaránt. A gondok itt jelentkeznek. A „klub tagjai” ugyanis

definiálják az „indulási szintet”. Ebben a szintben megjelennek tudományometriai követelmények és a tudományos közéleti szerepléshez kötődő alapkövetelmények, méghozzá számszerűsítve. Az előbbinél szigorúak az IGEN/NEM határok, az utóbbinál kissé lazábbak a követelmények és az értékelésnél még időnként felmerülhet a személyes szimpátia szerepe is. Aki tehát a „klub tagjai között szeretné látni magát”, annak keményen hajtani kell, hogy meglegyenek azok a „számok” (publikációk, hivatkozások impakt faktorok, ilyen és olyan indexek), amelyeket ahhoz kell felmutatnia, hogy a „lehetséges tagok” listájára felkerüljön.

És itt jön a „magyar virtus”! A szakirodalmat folyamatosan figyelve és több nemzetközi folyóirat rendszeres referálójaként az is kijelenthető, hogy nem csupán a „magyar virtus” érvényesülése figyelhető meg a „sokszersős” közlemények robbanásszerű elszaporodásával. Ezzel a „technikával” ugyanis viszonylag gyorsan és könnyedén elintézhető mind a szükséges számú publikációs szám, mind az ilyen-olyan mutatók „begyűjtése”. Napjainkban már a 6-10 szerzős közlemények megjelenése – jól felmérhető szakmai körökben – szinte gyakorlattá vált. Félreértés ne essék! Tisztában vagyok azzal, hogy igazi új eredményeket a határterületi kutatások hozhatnak! Sőt ebben teljesen biztos vagyok! Mivel az élettelen természet törvényeinek megismerése (következésképpen manipulálási lehetősége) a nanoskálán megvalósítható, kommunikációs felület nyílt az élő és élettelen világ között. Az itt „lejátszható folyamatok” tárháza még a „sötét szoba” kategóriájába tartozik. Bármilyen csoport elindul e szobában, biztosan tud új eredményekkel szolgálni a társadalom számára, bővítve ezzel az emberiség tudományos ismereteit. Ebből a szempontból a sokszersős közlemények számának gyarapodása még akár joggal is alátámasztható, indokolható és kívánatos.

A gond (jogos vagy jogtalan) akkor válik nyilvánvalóvá, amikor e közös eredményeket egyéni érdekek érvényesítésére kívánják felhasználni, pl. ösztöndíjak, támogatások, tudományos fokozatok megszerzésére. A dilemma hasonló a „közpénz” és „elveszti közpénz jellegét” kifejezések átmenetében!!

A jogtudományokban jártas szakemberek egymásnak hihetetlenül ellentmondó megnyilatkozásainak sokaságát hallgatva időként felsejlik egy műszaki szakemberben, hogy a megszólalók ennyire „gátlátalanok” avagy ennyire „buták”. Tény, hogy egyik véglet sem azt támasztja alá, hogy „gránit-szilárdságú” alapja van a jogtudománynak. Azaz olyan alap-törvények léteznek, amelyekből deduktív módon levezethetők létező mindennapi törvényeink, jogi fogalmaink.

A természettudományos eredmények mérésében azonban lényegesen kedvezőbb helyzetben vagyunk. Amikor ugyanis a „közösség eredményeit” kívánja bárki is „privatizálni”, akkor bizonyítania kell ezek „privát jellegét”! És ebben van meghatározó szerepe annak a testületnek, bírálónak, aki ebben a kérdésben foglal állást! Tény, hogy egy „hígulási folyam” elindult több területen (pályázatok, ösztöndíjak, minősítések). Hogy ez hova konvergál? Nehéz megjósolni. Tény ugyanis, hogy a szakmai folyóiratokat kiadó „világcégek” új irányként létrehozták a „kutatók, kutatói szereplések” adatbázisait. Mint mindennek, ennek is van jó oldala, de rossz is! A jó oldal az, hogy pillanatok alatt megbízhatóan lehet tájékozódni az adott témában a világszínvonal állásáról, látni lehet az e területen dolgozók eredményeit, közvetlen kapcsolat építhető ki, stb. A „rossz oldal” abból adódik, hogy ezen adatbázisokban az „algoritmussal gyűjtött” adatok szerepelnek. A „sokszerezős cikkeknel” a sok szerző saját környezetében megjelentetett változatok, hivatkozások, ilyen-olyan faktorai stb. ezen adatbázisok számszerű adatait bővítik. E módszerrel pedig igencsak „felturbózzhatók” a tényleges teljesítmények, eredmények. Gondoljunk csak vissza egy generációval Gillemot László, Verő József, Zorkóczy Béla, Terplán Zénó, Sályi István, Reuss Endre, Gyulai József, Bay Zoltán, Simonyi Károly, Marx György, Budó Ágoston... nevekre. Hosszan sorolhatnám azokat a neveket, amelyek csak kiegészítésre várnának, és joggal. Az említettek mindegyikét saját szakmája itthon elismerte a nemzetközi szakmai élet pedig ismerte. E nevek pedig nem azért mentek át a köztudatba, mert az ilyen-olyan faktorai igen nagy számot mutattak, ilyen-olyan adatbázisokban sokszor szerepeltek, hanem azért, mert szakmájukat kreatívan, eredményesen és szorgalmasan művelték. Úgy is lehetne fogalmazni, hogy idejük nagy részében nem a hivatkozások számszerű adatainak gyűjtésére és dokumentálására koncentráltak, hanem szakmájuk szépségének megértésére, megértetésére fordították azt. Azt is tudomásul kell venni, hogy a

különböző adatbázisok (Web of Science, Research Gate, Scopus, Academia és még sorolható) eltérő adatokat tárolhatnak, következésképpen feldolgozásukkal eltérő, más-más következtetés megfogalmazására alkalmas eredményeket nyújthatnak. Jómagam a különböző folyóiratokban megjelenő közlemények bírálójaként már szinte folyamatosan használhatom a Scopus adatbázisát, ami egy-egy hónapra ingyenesen rendelkezésemre áll véleményem leadása után is. E megjegyzés csupán azt kívánja érzékeltetni, hogy a „számok” sohasem fetisizálhatók, hanem a teljesítmény az, ami értékelendő! Joggal veti fel a Tisztelt Olvasó, hogy ha véleményem az, amit megpróbáltam érzékeltetni, akkor miért és miért támogatással jelenik meg Kaptay György cikke, amely csak áttételesen érinti az „anyagvizsgáló szakmát”. Engedtessék meg, hogy indokaimat pontokba szedjem:

1. Tudomásul kell vennünk, hogy minden kor(szak), igyekszik megfogalmazni az adott kör „klubtagságának” kritériumait.
2. Kaptay György meglehetősen sok és alapos munkát végzett közleményének összeállításában. Ez pedig mindenképpen üdvözlendő és elismerendő. Ráadásul – összhangban a fent részletezett véleményemmel – arra is rámutat, hogy a h-index-szel ellentétben (ami főleg a sok-szerzős kvázi-kiválóságot preferálja) az loannidis és munkatársai a pozitív irányba tettek egy lépést, amennyiben mérési metodikájuk legalább részben az egyéni tudományos kiválóságot méri. Ezen túllépve a cikk végén bemutat egy új képletet is, amiben a társszerzőkkel elért mérhető statisztikai eredményt (azaz egy adott cikkre érkezett független hivatkozások számát) osztja a társszerzők számával, majd ezeket a parciális értékeket összegzi a vizsgált kutatóra. Ezt a metodikát még tesztelni kell ugyan, de első ránézésre az irány ígéretesnek tűnik.
3. A feldolgozott adatbázis számszerű adatai egyfajta tükörképe lehet a hazai tudományos életnek. Időnként az így kapott kép lehet reális is és torz is.
4. Úgy hiszem a torzítás egyik-másik lehetőségére és hosszú távú hatásaira rá lehetett (kellott) mutatni ugyanúgy, mint az értékelő erkölcsi felelősségére is.

Tóth László
felelős szerkesztő